

ACTA MVSEI APVLENSIS

APULUM LI

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

CARPATHIAN HEARTLANDS

*Studies on the prehistory and history of Transsylvania in
European contexts, dedicated to Horia Ciugudean on his 60th
birthday*

NUCLEUL CARPATIC

*Studii privind preistoria și istoria Transilvaniei în context
european, dedicate lui Horia Ciugudean la aniversarea a 60 de
ani*

**Edited by /
Volum îngrijit de:**

**Nikolaus Boroffka
Gabriel Tiberiu Rustoiu
Radu Ota**

ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM

LI

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

ALBA IULIA

MMXIV

Fondator

ION BERCIU

Editor

GABRIEL T. RUSTOIU

Colegiul editorial

RADU ARDEVAN - Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca

NIKOLAUS BOROFFKA - Deutsches Archäologisches Institut, Berlin

DANIEL DUMITRAN - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

NICOLAE GUDEA - Cluj-Napoca

VALER MOGA - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

ZENO KARL PINTER - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

MARIUS PORUMB - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca

VOLKER WOLLMANN - Obrigheim

Colegiul de redacție

HORIA CIUGUDEAN - director

RADU OTA - secretar de redacție

GEORGE BOUNEGRU - membru

CONSTANTIN INEL - membru

GENU POP - webmaster

Adresa de corespondență:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

510010 ALBA IULIA

Str. Mihai Viteazul, 12-14

Tel. 0258/813300

revista.apulum@yahoo.com

www.mnuai.ro; www.muzeuluniriialba.ro; www.anuarulapulum.ro

Correspondence address:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

RO – 510010 ALBA IULIA

Mihai Viteazul St., 12-14

Tel. (+40) (258) 813300

© 2014 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII, ALBA IULIA

ISSN – 1013-428X

ISSN – 2247 – 8701

ISSN-L – 2247 – 8701

CARPATHIAN HEARTLANDS
Studies on the prehistory and history of
Transsylvania in European contexts, dedicated to
Horia Ciugudean on his 60th birthday

NUCLEUL CARPATIC
Studii privind preistoria și istoria Transilvaniei în
context european, dedicate lui Horia Ciugudean
la aniversarea a 60 de ani

Edited by /
Volum îngrijit de:

Nikolaus Boroffka
Gabriel Tiberiu Rustoiu
Radu Ota

ALBA IULIA 2014

Tehnoredactare: RADU OTA

Traducerea și verificarea textelor în limba engleză: ADINA GOȘA, NIKOLAUS
BOROFFKA, BRÎNDUȘA CIUGUDEAN

Textele nepublicate nu se restituie.

Horia Ciugudean

S U M A R

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

TABULA GRATULATORIA	XV
COLEGIUL EDITORIAL, Prefață (Preface)	XIX
NIKOLAUS BOROFFKA, Memories with Horia	XXIII
Amintiri cu Horia	XXVII
BIBLIOGRAFIE HORIA CIUGUDEAN	XXXI

STUDII – STUDIES

SABIN ADRIAN LUCA, FLORENTINA MARȚIȘ, ANAMARIA TUDORIE, ADRIAN LUCA, „Consacrarea ritualică” a primei colonizări neolitice din România. Partea II. Locuirea <i>“Ritual Consecration” of the first Neolithic Settlements in Romania. Second part. Habitation.....</i>	1
GHEORGHE LAZAROVICI, CORNELIA-MAGDA LAZAROVICI, SORIN COLESNIUC, SOTE ANGELESKI, Muntele Teasc. Despre sanctuare în natură (I) <i>The Teasc Mountain. On Sanctuaries in the Landscape (I).....</i>	25
ZSOLT SZÉKELY, Mormântul în cistă de piatră de la Șincai (jud. Mureș) <i>The Stone Grave from Șincai (Mureș County).....</i>	81
RADU BĂJENARU, Despre datarea și contextul unui topor fațetat din Oltenia <i>On the Dating and Context of a faceted Axe from Oltenia.....</i>	89
TÜNDE HORVÁTH, Mobility: Transhumants or Immigrants? <i>Mobilitate: transhumanți sau imigranți?.....</i>	99
DALIA ANNA POKUTTA, Food and Cooking in the Únětice Culture <i>Hraná și gătit în cultura Únětice .....</i>	135
CLAES UHNÉR, A critical View on the Use of Salt in the political Economy of Únětice Societies in the Circumharz Region in eastern Germany	

	<i>O viziune critică asupra folosirii sării în economia politică a societăților Unětice în regiunea Circumharz din estul Germaniei</i>	161
PETER THOMAS,	Copper and Gold – Bronze Age Ore Mining in Transylvania <i>Cupru și aur – exploatarea minereurilor din Transilvania în epoca bronzului</i>	177
SASCHA MAUEL,	A close Association of some Tens of Loom Weights from Aiud – Evidence for the Presence of the Warp – Weighted Loom in Bronze Age Transylvania, Romania <i>Un ansamblu de câteva zeci de greutateți pentru războiul de țesut de la Aiud – Dovezi ale prezenței greutateților pentru urzeală în epoca bronzului din Transilvania, România</i>	195
GABRIEL BĂLAN, RALUCA BURLACU-TIMOFTE, MARIUS RÂZA, TEODOR MUNTEAN,	Situri descoperite recent aparținând culturii Wietenberg <i>New Sites belonging to the Wietenberg Culture</i>	215
CORNELIU BELDIMAN, DAN-LUCIAN BUZEA, DIANA-MARIA SZTANCS, BJÖRN BRIEWIG,	Microscopy of Praehistoric symbolic Artefacts. Wietenberg Zoomorphic Antler Plate discovered at Șoimeni, Harghita County <i>Microscopia unor artefacte preistorice simbolice. Placa zoomorfă din corn de cerb aparținând culturii Wietenberg descoperită la Șoimeni, județul Harghita ...</i>	241
MARCIN S. PRZYBYŁA,	Cladistics, Typology and the Bronze Age Pottery from Cârna <i>Cladistica, tipologia și ceramica epocii bronzului de la Cârna</i>	287
ÁGNES KIRÁLY, JUDIT KOÓS, JÁNOS GÁBOR TARBAY,	Representations of Jewellery and Clothing on Late Bronze Age anthropomorphic clay Figurines from north-eastern Hungary <i>Reprezentări ale podoabelor și îmbrăcăminteii pe figurinele antropomorfe din lut din epoca bronzului în nord-estul Ungariei</i>	307
CRISTIAN SCHUSTER,	Faza Tei V, Aspectul cultural Vlădești II–Fundenii Doamnei, grupul Govora–Fundeni sau grupul cultural Fundenii Doamnei?	

	<i>The Phase Tei V, cultural Aspect Vlădești II – Fundenii Doamnei, the Group Govora-Fundeni or the cultural Group Fundenii Doamnei?.....</i>	341
TIBERIUS BADER, Lanzenspitzen vom Typ Dremajlovka		
	<i>The Dremajlovka type of lance-heads .....</i>	369
BOGDAN PETRU NICULICĂ, VASILE BUDUI, The Evaluation and spatial Distribution of Bronze Deposits in Bucovina		
	<i>Evaluarea și distribuția spațială a depozitelor de bronzuri din Bucovina .....</i>	387
BIANKA NESSEL, Bronze Age Portioning of raw Metal–Concepts, Patterns and Meaning of casting Cakes		
	<i>Porționarea metalului brut în epoca bronzului-concepte, modele și semnificația turtelor de turnare .....</i>	401
ANCA-DIANA POPESCU, O formă de turnare din a doua jumătate a mileniului al II-lea a.Chr. descoperită la Căscioarele		
	<i>A casting Mold dated to the second Half of the 2nd Millennium BC discovered at Căscioarele.....</i>	427
BIBA TERŽAN, Bemerkungen zu einem bimetalenen Vollgriffschwert aus der Hallstattzeitlichen Dolenjsko-Gruppe (SO Slowenien)		
	<i>Considerații privind o sabie bimetalică cu mânerul plin aparținând grupului hallstattian Dalj (SE Slovenia) .....</i>	445
BEATRICE CIUȚĂ, Considerații arheobotanice prilejuite de descoperirea unor resturi de <i>vitis vinifera</i> în interiorul unui vas de argint (sec. IV B.C.)		
	<i>Archaeobotanical Considerations occasioned by the Discovery of vitis vinifera Remains within a silver Vessel (4th Century BC).....</i>	457
MARIUS-MIHAI CIUȚĂ, Istoria pierdută – istoria recuperată. Cazul Hercules 2013		
	<i>Lost History – Recovered History. The Hercules 2013 Case.....</i>	471
RADU CIOBANU, Statueta lui Hercule ”Farnese” recent descoperită la Apulum – elemente de mitologie comparată, iconografie, tipologie și stil ale unei piese excepționale de artă romană		
	<i>La Statuette d’Hercule Farnèse récemment découverte à Apulum – éléments de mythologie comparée, iconographie, typologie et style d’une pièce exceptionnelle d’art romain.....</i>	491

RADU OTA, O nouă atestare a zeului Pan și câteva considerații privind imaginile iconografice ale divinității la Apulum <i>A new Atestation of the God Pan and some Considerations regarding the Iconographic Images of the Divinity at Apulum.....</i>	527
CSABA SZABÓ, Notes on a new <i>Salariarius</i> from Apulum <i>Note asupra unui nou salariarius de la Apulum .....</i>	533
NICOLAE GUDEA, Inscriptiones Tegularum Legionis XIII Geminae 1. Tipologia ștampilelor pe țigle și cărămizi descoperite în castru <i>Inscriptiones Tegularum Legionis XIII Geminae 1. Tiles and Brick Stamps discovered in the Camp – a Typology.</i>	545
MONICA URSU, CLAUDIU TĂNĂSELIA, SERGIU CADAR, MIRCEA CHINTOANU, NICOLAE HAR, DAN ANGHEL, ANCA TIMOFAN, GEORGE BOUNEGRU, Studiu cu privire la compoziția și proveniența mortarelor cu lianți minerali utilizați la construcția edificiilor antice de la Apulum <i>Study on the Composition and Provenience of Mortars with mineral Cement used in the Construction of antique Buildings at Apulum.....</i>	561
CĂLIN COSMA, Considerații privind un nou tip de zăbală din secolele VII-VIII descoperit pe teritoriul Transilvaniei și Slovaciei <i>Betrachtungen zu einem neuen Trensentyp aus dem 7.-8. JH., der auf dem Gebiet Siebenbürgens und der Slowakei Entdeckt Wurde.....</i>	593
DAN BĂCUEȚ-CRIȘAN, O locuință medievală timpurie descoperită în anul 1995 la Alba Iulia "Dealul Furcilor". Câteva considerații privind locuirile medievale timpurii de pe teritoriul orașului Alba Iulia <i>Early Medieval Dwelling found at Alba Iulia "Dealul Furcilor" in 1995. Some Considerations about Early Medieval Settlements on the Territory of Alba Iulia.....</i>	615
AUREL DRAGOTĂ, Tipologia pandantivelor în formă de semilună <i>Typology of Crescent Shaped Pendants.....</i>	645

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

REVIEWS AND READER'S NOTES

RADU CIOBANU, Alix Barbet, <i>Peintures romaines de Tunisie</i> , ed. Picard, Paris, 2013, 336 pag., 466 fig. alb-negru și color.....	669
RADU CIOBANU, <i>Jupiter on Your Side – Gods and Humans in Antiquity in the Lower Danube Area</i> (Accompanying publication for the thematic exhibitions in Bucharest, Alba Iulia and Constanța: may – september 2013; editor Cristina Georgeta Alexandrescu) Bucharest, 2013, 295 pag., 163 ilustrații alb-negru - text, 149 ilustrații color – catalog.....	675
Lista autorilor.....	681
Indice de autori (2004-2013).....	685

TABVLA GRATVLATORIA

SOTE ANGELESKI – Cluj-Napoca
DAN ANGHEL - Alba Iulia
OLE CHRISTIAN ASLAKSEN - Gothenburg
TIBERIUS BADER - Hemmingen
JOZEF BÁTORA - Bratislava
DAN BĂCUEȚ-CRIȘAN - Zalău
RADU BĂJENARU - București
GABRIEL BĂLAN - Alba Iulia
IOAN BEJINARIU - Zalău
CORNELIU BELDIMAN - București
SÁNDOR BERECKI - Târgu Mureș
KATALIN T. BIRÓ - Budapest
WOJCIECH BLAJER - Krakow
NECULAI BOLOHAN - Iași
NIKOLAUS BOROFFKA - Berlin
RODICA BOROFFKA - Berlin
GEORGE BOUNEGRU - Alba Iulia
BJÖRN BRIEWIG - Berlin
VASILE BUDUI - Suceava
RALUCA BURLACU-TIMOFTE - Cluj-Napoca
DAN-LUCIAN BUZEA - Sfântu Gheorghe
SERGIU CADAR - Cluj-Napoca
MIRCEA CHINTOANU - Cluj-Napoca
DANIELA CIUGUDEAN – Alba Iulia
BEATRICE CIUTĂ - Alba Iulia
MARIUS CIUTĂ - Alba Iulia
SORIN COLESNIUC - Mangalia
CĂLIN COSMA - Cluj-Napoca
GABRIEL CRĂCIUNESCU - Drobeta Turnu-Severin
JANOS DÁNI - Debrecen
WOLFGANG DAVID - München

MIREILLE DAVID-ELBIALI - Geneva
VALENTIN DELEANU - Alba Iulia
LAURA DIETRICH - Berlin
AUREL DRAGOTĂ - Sibiu
FLORIN DRAȘOVEAN - Timișoara
CORNELIU GAIU - Bistrița
ERWIN GÁLL - București
CLAUDIA GERLING - Berlin
ROBERT GINDELE - Satu Mare
ADRIAN GLIGOR - București
BLAGOJE GOVEDARICA - Berlin
HASKEL GREENFIELD - Winnipeg
NICOLAE GUDEA - Cluj-Napoca
SVEND HANSEN - Berlin
NICOLAE HAR - Cluj-Napoca
VOLKER HEYD - Bristol
TÜNDE HORVÁTH - Budapest
CONSTANTIN INEL - Alba Iulia
CAROL KÁCSO - Baia Mare
ELKE KAISER - Berlin
TOBIAS L. KIENLIN - Köln
VALERIU KAVRUK - Sfântu Gheorghe
ÁGNES KIRÁLY - Miskolc
JUDIT KOÓS - Miskolc
GABRIELLA KULCSÁR - Budapest
ILIE LASCU - Alba Iulia
ATTILA LÁSZLÓ - Iași
GHEORGHE LAZAROVICI – Cluj-Napoca
CORNELIA-MAGDA LAZAROVICI - Iași
ADRIAN LUCA - Sibiu
SABIN ADRIAN LUCA - Sibiu
JOSEPH MARAN - Heidelberg
FLORENTINA MARȚIȘ - Timișoara
SASCHA MAUEL - Thessaloniki
FLORIN MĂRGINEAN - Arad

ZSOLT MOLNÁR-KOVÁCS - Cluj-Napoca
LIVIU MARTA - Satu Mare
TEODOR MUNTEAN - Iași
JÓSZEF GÁBOR-NAGY - Cluj-Napoca
RITA NÉMETH - Târgu Mureș
BIANKA NESSEL - Heidelberg
BOGDAN PETRU NICULICĂ - Suceava
ANCA NIȚOI - Sibiu
JOHN O'SHEA - Michigan
RADU OTA - Alba Iulia
NONA PALINCAȘ - București
CHRISTOPHER PARE - Mainz
JAROSLAV PEŠKA - Olomouc
RICHARD PETROVSZKY - Speyer
ZENO KARL PINTER - Sibiu
IOAN PISO - Cluj-Napoca
DALIA ANNA POKUTTA - Gothenburg
CRISTIAN I. POPA - Alba Iulia
ANCA-DIANA POPESCU - București
MARCIN S. PRZYBYŁA - Cracow
COLIN P. QUINN - Michigan
SORIN RADU - Sibiu
LORENZ RAHMSTORF - Mainz
MARIUS RÂZA - Alba Iulia
AGATHE REINGRUBER - Berlin
BOTOND REZI - Târgu Mureș
CĂTĂLIN RIȘCUȚA - Deva
GABRIEL TIBERIU RUSTOIU - Alba Iulia
CRISTIAN SCHUSTER - București
VALERIU ȘÎRBU - Brăila
TUDOR SOROCEANU - Berlin
THOMAS STÖLLNER - Bochum
COSMIN I. SUCIU - Timișoara
CSABA SZABÓ - Pécs
ILDIKÓ SZATHMÁRI - Budapest

ZSOLT SZÉKELY - Sfântu Gheorghe
ALEXANDRU SZENTMIKLOSI - Timișoara
DIANA-MARIA SZTANCS - București
JÁNOS GÁBOR TARBAY - Budapest
CLAUDIU TĂNĂSELIA - Cluj-Napoca
BIBA TERŽAN - Ljubljana
PETER THOMAS - Bochum
ANCA TIMOFAN - Alba Iulia
SORIN TINCU – Hunedoara
GEORGE TOMEGEA - Sibiu
ANAMARIA TUDORIE - Sibiu
JAN TUREK - Pilsen
IOAN - MARIAN ȚIPLIC - Sibiu
CLAES UHNÉR - Gothenburg
MONICA URSU - Cluj-Napoca
HELLE VANDKILDE - Aarhus
MAGDOLNA VICZE - Százhalombatta
STEFAN WIRTH - Dijon
MIHAI WITTENBERGER - Cluj-Napoca
VOLKER WOLLMANN - Obrigheim
PETAR ZIDAROV - Sofia

**CONSIDERAȚII ARHEOBOTANICE PRILEJUITE DE
DESCOPERIREA UNOR RESTURI DE *VITIS VINIFERA* ÎN
INTERIORUL UNUI VAS DE ARGINT
(SEC. IV B.C.)**

Beatrice CIUȚĂ
Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

Cuvinte cheie: *Vitis vinifera*, macroresturi, vas de argint, vin, ofrandă rituală
Key words: *Vitis vinifera*, macroremains, silver vessel, wine, ritual offering

Introducere.

Vița de vie (*Vitis* sp.) și produsul său derivat, vinul, pot fi considerați parteneri ai omului în toată existența sa istorică și preistorică. De-a lungul timpului, vinul a fost utilizat în scop sacru și profan și a îmbrăcat atâtea forme în cadrul ofrandelor, banchetelor și în viața cotidiană, încât ar fi nevoie de un volum uriaș de pagini pentru a dezbate toate aceste aspecte. Nu întâmplător o serie de autori antici au scris despre beneficiile și importanța acestei specii. Îi amintim doar pe cei mai cunoscuți cum ar fi Athenaios, Plinius, Collumela, Cato, Horatius etc.

În antichitate, vița de vie era identificată ca simbol al fecundității și al sănătății fiind asociată cu imaginea zeului Dionysos (la greci), Bachus-Liber Pater (la romani), zeu a cărui imagine o împodobește, iar vinul apreciat ca “Nectar al Zeilor”. Vinul a cucerit inimile muritorilor care au considerat că sunt datori zeului pentru acest minunat dar, venerându-l și onorându-l în cadrul diferitelor manifestări cultice și religioase prin gesturi cu semnificație specifică, care presupuneau și împodobirea cu coronițe din viță de vie și ciorchini de struguri. Impresia puternică pe care a lăsat-o această băutură magică asupra oamenilor, a fost atât de durabilă și profundă încât după descoperirea fermentației, cultivarea viței de vie s-a extins cu repeziciune, oriunde clima și civilizația au permis acest lucru¹.

Prin urmare, vinul a fost utilizat pentru împăcarea zeilor în libații, în cinstirea oaspeților, onorarea vitejilor și căpeteniilor, răsplătirea învingătorilor sau, în funcție de credințe, pentru stingerea rugului după incinerare². Vasele în

---

¹ McGovern 2007, p. 239; Teodorescu *et alii* 1966, p. 15.

² Lisarague 1990, p. 12. Bărbulescu 2003, p. 175.

care se servea această băutură magică au evoluat de la simple vase ceramice în superbe piese de toreutică din aur și argint, dezvoltându-se în fiecare epocă adevărate industrii de fabricare ale acestora.

Contextul de proveniență.

Proba conținând macroresturile vegetale care fac obiectul studiului de față provine din piciorul circular al unui mic vas de argint. Contextul provenienței sale este unul pe cât de enigmatic, pe atât de ocult, dacă încercăm să atribuim scopul pentru care ar fi fost amplasată acolo.

Din păcate informații precise legate de contextul arheologic al provenienței sale lipsesc și asta din cauza faptului că piesa și-a pierdut contextul în urma tranzacțiilor comerciale succesive pe care le-a parcurs până la achiziționarea ei de actualul proprietar. Singurele informații ne-au fost oferite de expertul în antichități din Germania³, care ne-a oferit proba pentru o determinare arheobotanică.

Vasul de argint provine dintr-o colecție personală de suveniruri și antichități, aparținând aceleiași familii de peste 90 de ani, fiind păstrat în pivnița casei într-o cutie, alături de alte piese valoroase (**Fig. 1**). Fiind ușor afectat de-a lungul timpului, proprietarul a dus vasul la un restaurator specializat în orfevrărie antică, pentru a-l îndrepta. În timpul procesului de restaurare, specialistul a descoperit în interiorul vasului, mai precis în baza (talpa) de formă rotundă, proba conținând resturile organice vegetale (**Fig. 2**). Inițial resturile organice au fost etichetate ca fiind „frunze de ceai”. Vasul de argint a fost atribuit perioadei elenistice, respectiv mijlocului secolului 4 BC. Înălțimea vasului este de 11 cm, iar, cel mai probabil, macroresturile organice, considerate de noi ca „ofrandă” introdusă în piciorul vasului, datează din aceeași perioadă.

Date arheobotanice.

Operațiunea de identificare a probei vegetale nu a fost una simplă⁴. În urma analizei de identificare a speciei, bazată pe caracteristicile morfologice

---

³ Mulțumesc d-nei Dr. Barbara Deppert-Lipitz, expert în orfevrărie antică și numismatică (Frankfurt am Main), pentru oportunitatea oferită de a lucra pe această probă cu o proveniență atât de fascinantă și interesantă.

⁴ Imaginea probei analizate de noi a fost postată pe Grupul Internațional de Lucru al specialiștilor în arheobotanică (IWGP-International Work Group of Paleoethnobotany). Comentariile și sfaturile lor au fost extrem de utile în identificarea speciei care alcătui masa vegetală. Multe dintre ele au fost extrem de entuziaste *vis-a-vis* de această „descoperire”, lansând o serie de ipoteze cu caracter ocult legate de prezența „ofrandei” compusă din resturi de *Vitis* sp. într-un picior de vas dedicat servirii vinului.

externe, am reușit să atribuim proba de resturi vegetale speciei *Vitis vinifera*⁵. Însă în lipsa unor analize chimice (vorbim de tanini și glucoze, care se găsesc în boabele de struguri), atribuirea rămâne în stadiu de *cf.* un termen frecvent utilizat în arheobotanică, adică posibil/probabil⁶!

În cadrul operațiunii de identificare a probei vegetale am optat pentru extragerea unor mici fragmente de tulpină și codițe de struguri, în locul unei operațiuni de macerare ce prevedea o analiză chimică care ar fi distrus iremediabil proba extrasă din întreg (vezi **Fig. 3**). În urma operațiunii de extragere am reușit să obținem indicii prețioase privind identificarea speciei care alcătuia „ofrandă” din piciorul vasului dedicat servirii vinului.

Prin urmare presupunem că vorbim de o specie de *Vitis vinifera* având ciorchinele subțire și boabele (baca) de mici dimensiuni de culoare închisă, specifici unor zone din Grecia, respectiv specia *Black Corinth*⁷ (**Fig. 4**). Deși se cultivă și în zilele noastre în această țară, pentru a obține soiul de vin Cabernet, este o specie de struguri datând din antichitate și care se presupune că stă la baza originii/evoluției strugurilor din zona Greciei⁸. Este o specie de struguri destinată realizării vinului și mai puțin pentru consum datorită bachelor de mici dimensiuni.

În cazul „ofrandei” noastre, vorbim despre resturi de ciorchini storși/presați proveniți în urma operațiunii de obținere a mustului. O cantitate mică de astfel de resturi a fost recuperată și introdusă în piciorul rotund și gol al fundului de vas. Foarte important este faptul că golul din interiorul bazei vasului din argint unde a fost introdusă proba vegetală a acționat de-a lungul timpului ca un container protector. La acesta s-a adăugat și conținutul ridicat de tanin, glucoză și acid tartric care au blocat atacul bacteriilor, permițând păstrarea în condiții ideale a probei, date, împreună cu vasul, la mijlocul sec. 4 BC. În cadrul probei am reușit să identificăm diverse părți/fragmente aparținând ciorchinilor de strugure, cum ar fi tulpina, codițele, coaja fructului/bacă (**Fig. 5**).

Discuții.

⁵ Renfrew 1973, p. 127-130; Zohary, Hopf 1988, p. 139-141.

⁶ Samuel 2006, p. 205-216; Samuel 2010, p. 1-40. Multumesc și pe această cale tuturor specialiștilor care prin comentariile și sfaturile oferite mi-au fost de un real folos în determinarea probei arheobotanice. Dintre aceștia mulțumiri speciale se cuvin d-nei Dr. Delwen Samuel (Marea Britanie), care mi-a împărtășit din experiența sa privind analiza reziduurilor microscopice și indiciile privind determinarea acestora; mulțumiri se cuvin și d-nei Dr. Barbara Zach-Obmann (Germania) care a mijlocit această colaborare.

⁷ Aradhya *et alii* 2003, p. 184.

⁸ Winkler 1962, p. 117.

Conform surselor bibliografice vasul de argint în care a fost descoperită proba conținând resturi de *Vitis* sp. face parte din categoria vaselor fine de lux pentru servit vinul⁹. Întrebarea pe care ne-o punem este dacă vasul din argint a fost utilizat în cadrul ofrandelor în scop ritualic sau era doar un vas de lux, utilizat la servirea vinului în cadrul unor banchete?

Dacă analizăm cu atenție decorul vasului putem observa că baza inferioară a toartei se încheie cu un chip uman (a se revedea **Fig. 1**). Cele mai apropiate analogii pentru acest tip de vas le găsim în tezaurul tracic de la Rogozen (District Vratsa) din Bulgaria, compus din 165 de piese (phiale, ulcioare, căni și un scyphos)¹⁰ (**Fig. 6**). De asemenea ca analogii în ce privește materialul și toreutica vaselor pot fi amintite și tezaurele de la Agighiol (Tulcea) și Borovo (Bulgaria). Majoritatea cănilor din tezaurul de la Rogozen au cam aceeași înălțime cu vasul nostru, respectiv 11 cm. Calitatea estetică a vasului și a materialului din care a fost realizat ne obligă să atribuim acestui vas o utilitate specială. Este foarte probabil ca și vasul nostru să fie parte a unui „set” pentru servit vinul, asemenea vaselor tracice de la Rogozen¹¹. Se pare că aceste vase erau utilizate în cadrul diverselor ceremoniale în strânsă legătură cu servirea vinului¹². Cu siguranță el a aparținut unei aristocrații bogate și opulente care și-a permis achiziționarea sau comandarea unor astfel de vase.

Referitor la „fața umană” de pe vas, suntem tentați să atribuim acest chip uman unui personaj masculin și implicit lui Dionysos, zeul vinului și al viței de vie, în strânsă conexiune cu „ofranda” descoperită în baza vasului. Dionysos era cel mai popular și cel mai răspândit zeu, iar ipostaza cea mai cunoscută era aceea de zeu al vinului, având strugurul ca fruct favorit¹³. Am presupus că putea fi vorba despre un vas cu destinație rituală din moment ce avea presat/depusă ca „ofrandă” în piciorul cupei resturi stoarse de ciorchine de strugure, iar mustul ar fi putut fi turnat în cupă. Însă, dacă analizăm reprezentările de pe vasele tracice și grecești ale perioadei, multe dintre ele redau scene mitologice, de vânatoare sau pe Marea Zeiță. În cazul acesta nu trebuie exclusă și identificarea acestui chip uman cu cel al unui personaj feminin (Marea Zeiță?) dacă observăm cele trei rânduri de coșițe ce par a fi împletite din creștetul capului și căzute pe umeri¹⁴. Trecând peste atribuirea genului masculin sau feminin redat pe toarta vasului de argint, putem doar să presupunem că „ofranda” alcătuită din resturi de

⁹ Lissarrague 1990, p. 67.

¹⁰ <http://www.kroraina.com/thracia/rogozen/rogozen.html>; Mulțumesc colegului dr. Aurel Rustoiu pentru informațiile prețioase privind analogii cu vasul de argint supus atenției noastre.

¹¹ Kull 1997, p. 197-466.

¹² McGovern 2007, p. 235.

¹³ Teodorescu *et alii* 1962, p. 63.

¹⁴ Mulțumesc de asemenea și dr. Silvia Mustăță care a sugerat că acest chip uman poate fi asociat și cu cel al unui personaj feminin, datorită celor trei rânduri de coșițe.

struguri putea avea conotații rituale directe sau indirecte cu chipul uman de pe vas și a contextului în care a fost utilizat ultima dată.

Conform surselor literare, în antichitate, grecii au dat o mare importanță cupelor și vaselor de metal în care se servea vinul. Se pare că exista obiceiul de a oferi oaspeților de seamă o cupă prețioasă din argint, artistic lucrată, denumită „cupă de bun sosit”¹⁵. La ocazii ceremoniale grecii schimbau cupele la masă, înlocuindu-le cu altele mai mari în momentul când se turna vinul cel mai prețios¹⁶.

În Grecia antică și nu numai, vinul a fost prețuit pentru plăcerea, veselia și prietenia care o răspândea printre oameni. Vinul putea dezvălui caracterul, sinceritatea și virtuțile băutorului¹⁷. De aceea și cupele sau vasele în care se servea vinul trebuiau să fie cât mai atrăgătoare și mai valoroase, fiind menite să conțină esența strânsă cu atâta trudă din belșugul de lumină și căldură al razelor de soare și din seva binecuvântată a viței¹⁸. Gustul pentru băutura miraculoasă numită „nectarul zeilor” și dorința de a exprima rangul și bogăția i-au stimulat pe artiștii antici să modeleze și să orneze cupe și vase de forme și capacități diferite, din tot felul de metale prețioase și semiprețioase. De la Athenaios¹⁹ aflăm despre grecul Phytias, care și-a consacrat întreaga viață colecționării unor astfel de vase de argint. Epitaful care l-a lăsat cu limbă de moarte să figureze pe mormântul său era formulat astfel: ”Aici zace Phytias, un om cumsecade și cumpătat, care a colecționat cel mai mare număr de cupe de argint, aur și electron”²⁰. Iată deci importanța pe care o acorda aristocrația greacă antică achiziționării și colecționării unor vase prețioase ca valoare și care puteau reda astfel rangul social, dar și opulența celor care le utilizau la servirea vinului în cadrul diverselor ceremoniale.

În încheiere îmi vine în minte un citat din cartea lui François Lissarrague, *The Aesthetics of the Greek Banquet: Images of Wine and Ritual*: ”When speaking about wine, the Greeks were inexhaustible”²¹, la care ne raliem și noi!

---

¹⁵ Teodorescu *et alii* 1966, p. 240.

¹⁶ Athenaios, Cartea IV, p. 34, 36.

¹⁷ Athenaios, Cartea II, p. 22.

¹⁸ Teodorescu *et alii* 1966, p. 389.

¹⁹ Athenaios, Cartea I, p. 3.

²⁰ Electron = aliaj de aur cu argint.

²¹ ”Când discutau despre vin, grecii erau inepuizabili”.

**ARCHAEOBOTANICAL CONSIDERATIONS OCCASIONED BY THE
DISCOVERY OF *VITIS VINIFERA* REMAINS WITHIN A SILVER VESSEL
(4th CENTURY BC)**

SUMMARY

The archaeobotanical analysis of an organic sample containing stems and pedicels of *Vitis vinifera* gives us the opportunity to debate the topic on their use in ancient Greece.

The macroremains were been recovered within a small Greek silver vessel dated to the middle of 4th century BC. Due to its high tannins, glucose and tartaric acid the organic sample were been preserved exceptionally well. Also the silver from the foot of the round base has acted as a protective container over time. We also discuss the topic of their use as fine dishes for wine serving in the aristocracy of antiquity.

EXPLANATION OF FIGURES

Fig. 1. The silver vessel in which the organic sample was discovered.

Fig. 2. Sample containing the ring-shaped macro remains recovered from the round foot base of the silver vessel (the marked area was taken to achieve identification) (Photo by Calin Şuteu).

Fig. 3. Samples taken to facilitate species identification and marking with letters of areas that have facilitated its determination: A small-bud; B - cf. pedicel; C - cf shell berry / berry; D - cf berry fragment; E - whole berry; F dark dry slurry (Photo by Calin Şuteu, marking by Delwen Samuel).

Fig. 4. Stems and pedicels of bunches of grapes that were selected from the vegetal sample in order to make the arheobotanical identification (Photo by Calin Şuteu)

Fig. 5. Black Corinth grape species native to Greece (source :<http://en.wikipedia.org/wiki/Grapeinternet>).

Fig. 6. Silver vessel from the Thracian treasure from Rogozen (Bulgary) (source: <http://trakia-tours.com/the-rogozen-treasure-treasures-5.html>).

Abrevieri bibliografice

Aradhya <i>et alii</i> 2003	- M. K. Aradhya, G. S. Dangel, B. H. Prins, J. M. Boursiquot, M. A. Walker, C. P. Merdedith, C. J. Simon, "Genetis structure and differentiation in cultivated grape, <i>Vitis vinifera</i> L.", <i>Genetical Research</i> , Volume 81, Issue 03, 2003, p. 179-192.
Athenaios	- <i>Ospăţul înţelepţilor</i> , Bucureşti 1978.
Bărbulescu 2003	- M. Bărbulescu, <i>Funeraria Dacoromana</i> , Cluj, 2003.

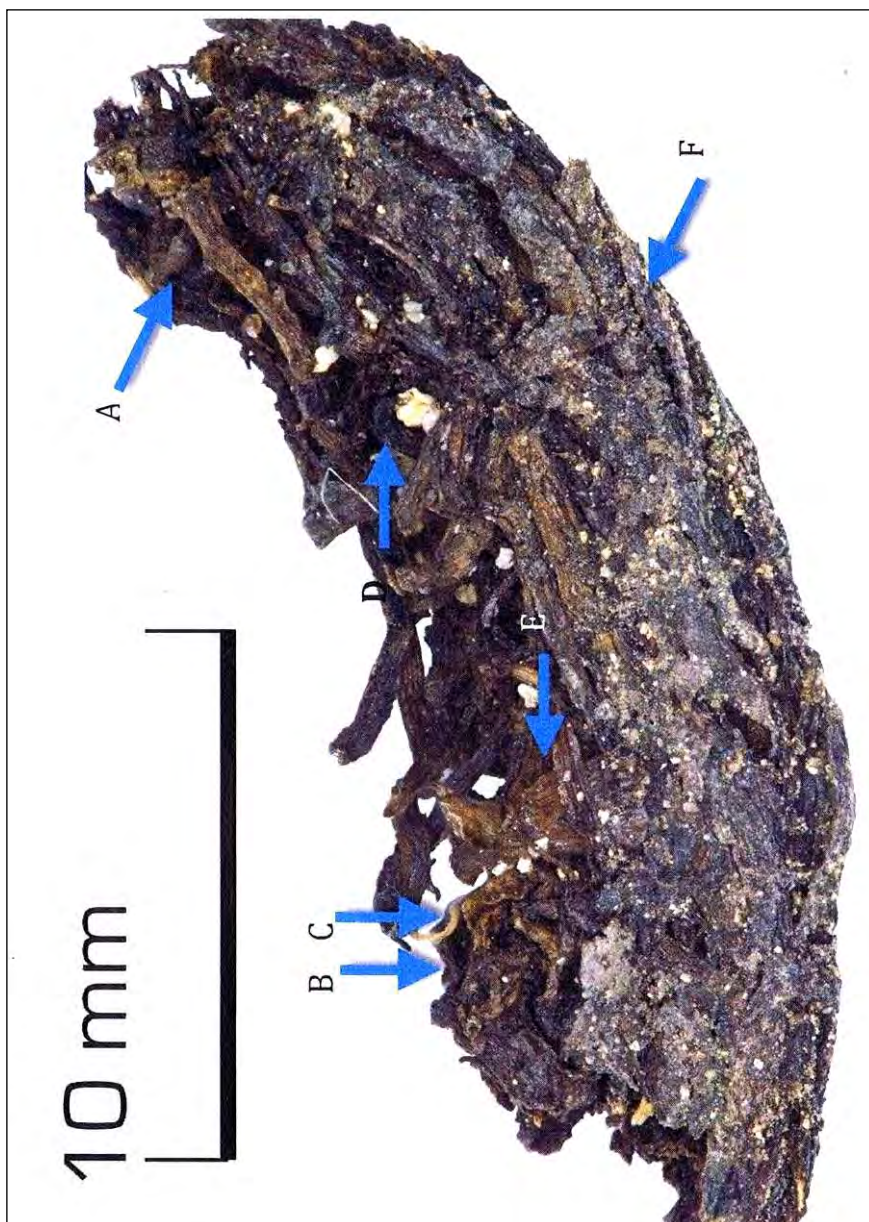
- Kull 1997 - B. Kull, "Tod und Apotheose. Zur Ikonographie in Grab und Kunst der jüngeren Eisenzeit an der unteren Donau und ihrer Bedeutung für die Interpretation von „Prunkgräbern“", *BerichtRGK*, 78, 1997, p. 197-466.
- Lissarrague 1990 - François Lissarrague, *The Aesthetics of the Greek Banquet: Images of Wine and Ritual*, Princeton, 1990.
- McGovern 2007 - P. McGovern, *Ancient wine: The search for the origins of viticulture*, Princeton, 2007.
- Renfrew 1973 - J. Renfrew, *Palaeoethnobotany*, London, 1973.
- Samuel 2006 - D. Samuel, "Modified starch", *Ancient starch research*, R. Torrence and H. Barton (eds), Walnut Creek, 2006, p. 205-216.
- Samuel 2010 - D. Samuel, J. P. Tamang, "Dietary cultures and antiquity of fermented foods and beverages", J. P. Tamang and K. Kailasapathy (eds) *Fermented foods and beverages of the world*, Boca Raton, 2010, p. 1-40.
- Teodorescu et alii 1966 - I. C. Teodorescu, Șt. C. Teodorescu, Gh. Mihalca, *Vița de vie și vinul de-a lungul veacurilor*, București, 1966.
- Winkler 1962 - A. J. Winkler, *General Viticulture. Contemporary research, practices and progress in present-day care of grapevines*, 1962, California, USA.
- Zohary, Hopf 1988 - D. Zohary, M. Hopf, *Domestication of plants in the Old World*, Oxford, 1988.

Fig. 1. Vasul de argint din baza căruia s-a recuperat proba de macroresturi vegetale.

Fig. 2. Proba în formă de inel conținând macroresturile organice recuperate din piciorul rotund al vasului de argint (partea marcată a fost prelevată pentru a realiza identificarea).

Fig. 3. Moștra prelevată pentru a facilita identificarea speciei și marcarea cu litere a zonelor ce au facilitat determinarea acesteia: A - mugure de mici dimensiuni; B – cf. pedicel; C – cf. coajă de boabă/bacă; D – cf. fragment de boabă/bacă; E – boabă întreagă; F- materie amorfă uscată închisă la culoare.

Fig. 4. Tulpini și codițe de ciorchine de struguri care au fost selectate din masa vegetală în vederea determinării arheobotanice.

Fig. 5. Specia de struguri *Black Corinth*, nativă din Grecia.

Fig. 6. Vas din argint din tezaurul tracic de la Rogozen (Bulgaria).

LISTA AUTORILOR

Dan Anghel - Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia, dnanghel@yahoo.com

Sote Angeleski - Cluj-Napoca, s_angeleski@yahoo.com

Tiberius Bader - Hemmingen, tib.bader@web.de

Dan Băcuet-Crișan - Muzeul Județean de Istorie și Artă, Zalău, bacuet@yahoo.com

Radu Băjenaru - Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan", București, radu.bajenaru@gmail.com

Gabriel Bălan - Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia, liviugabrielbalan@yahoo.com

Corneliu Beldiman - «Dimitrie Cantemir» Christian University, Faculty of History, Bucharest; Romanian Scientific Society for Interdisciplinary Research, Bucharest; belcor@gmail.com

George Bounegru - Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia, bounegru_g_viziru@yahoo.com

Björn Briewig - German Archaeological Institute, Berlin, bjoerndebrie@yahoo.de

Vasile Budui - "Ștefan cel Mare" University, Suceava, Faculty of History and Geography, Department of Geography, vbudui@yahoo.com

Raluca Burlacu-Timofte - Universitatea "Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca, raluburlacu@gmail.com

Dan-Lucian Buzea - National Museum of the Eastern Carpathians, Sfântu Gheorghe, buzealuci@yahoo.com

Sergiu Cadar - Institutul de Cercetări pentru Instrumentație Analitică Cluj-Napoca, sergiu.cadar@icia.com

Mircea Chintoanu - Institutul de Cercetări pentru Instrumentație Analitică Cluj-Napoca, chintoanu_m@yahoo.com

Radu Ciobanu - Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia, pufu_ciobanu@yahoo.com

Beatrice Ciută - Universitatea "1 Decembrie 1918", Alba Iulia, beatriceciuta@yahoo.com

Marius Ciută - Universitatea "Lucian Blaga", Sibiu, mariusciuta@yahoo.com

Sorin Colesniuc - Muzeul de Arheologie Callatis, Mangalia, sorinmarcelcolesniuc@yahoo.com

Călin Cosma - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca, cosma.calin@yahoo.com

Aurel Dragotă - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu, reludragota@yahoo.com

Nicolae Gudea - Universitatea "Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca

Nicolae Har - Universitatea "Babeș-Bolyai", Facultatea de Biologie și Geologie, Departamentul de Geologie, Cluj-Napoca, nicolae.har@ubbcluj.ro

Tünde Horváth - Budapest, tundehorvath4@gmail.com

Cornelia-Magda Lazarovici - Institutul de Arheologie, Iași, magdamantu@yahoo.com

Gheorghe Lazarovici - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu, ghlazarovici@yahoo.com

Adrian Luca - Muzeul Național Brukenthal, Sibiu, luca_adrian_sibiu@yahoo.com

Sabin Adrian Luca - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu, sabinadrian.luca@ulbsibiu.ro; Muzeul Național Brukenthal, Sibiu, sabin.luca@brukenthalmuseum.ro

Florentina Martiș - Muzeul Banatului, Timișoara, tina.martis@yahoo.com

Sascha Mauel - Aristotle University of Thessaloniki, Thessaloniki, kontakt@mauel.dk

Teodor Munteanu - Universitatea "Alexandru Ioan Cuza", Iași, teddy_muntean@yahoo.com

Bianka Nessel - ERC Project "BronzeAgeTin" Institute of Earth Sciences Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg, Heidelberg, Bianka.Nessel@geow.uni-heidelberg.de

Bogdan Petru Niculică - Bukovina Museum, Suceava, niculicab@yahoo.com

Radu Ota - Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia, eractum@yahoo.com

Dalia Anna Pokutta - Department of Archaeology, University of Gothenburg, Gothenburg, dalia.anna.pokutta@gu.se

Anca-Diana Popescu - Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan", București, ancadiana_popescu@yahoo.com

Marcin S. PRZYBYŁA - Institute of Archaeology, Jagiellonian University, Cracow, mszprzybyla@gmail.com

Marius Râza - Universitatea "1 Decembrie 1918", Alba Iulia, raza_marius@yahoo.com

Cristian Schuster - Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” – Centrul de Tracologie, București, cristianschuster@yahoo.com

Csaba Szabó - University of Pécs, Pécs, szabo.csaba.pte@gmail.com

Zsolt Székely - UBB, Extensia Sf. Gheorghe, Sf. Gheorghe, szekely.zsolt@fspac.ro

Diana-Maria Sztancs - «Dimitrie Cantemir» Christian University, Faculty of History, Bucharest; Romanian Scientific Society for Interdisciplinary Research, Bucharest; beldiana22@yahoo.com

Claudiu Tănăselia - Institutul de Cercetări pentru Instrumentație Analitică Cluj-Napoca, claudiu@tanaselia.ro

Biba Teržan - Univerza v Ljubljani Filozofska fakulteta Oddelek za arheologijo, Ljubljana, ljubinka.terzan@ff.uni-lj.si

Peter Thomas - Deutsches Bergbau-Museum Bochum Forschungsbereich Montanarchäologie, Peter.Thomas@Bergbaumuseum.de

Anca Timofan - Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia, anca.timofan@yahoo.com

Anamaria Tudorie - Muzeul Național Brukenthal, Sibiu, anamaria.tudorie@brukenthalmuseum.ro

Claes Uhnér - Department of historical studies, University of Gothenburg, Gothenburg, claes_uhner@hotmail.com

Monica Ursu - Institutul de Cercetări pentru Instrumentație Analitică, Cluj-Napoca, monaursu5@yahoo.com